

KESTÄVÄÄ SIIRTYMÄÄ EDISTÄVIÄ TYÖN JA TOIMEENTULON MUOTOJA – ANALYYSI KIRJALLISUUDESTA

Tuuli Hirvilammi: YTT, tutkijatohtori, Jyväskylän yliopisto / Kokkolan yliopistokeskus

Aila-Leena Matthies: YTT, sosiaalityön professori, Jyväskylän yliopisto / Kokkolan yliopistokeskus

Kati Närhi: YTT, sosiaalityön professori, Jyväskylän yliopisto

Ingo Stamm: Dr. Phil., tutkijatohtori, Jyväskylän yliopisto / Kokkolan yliopistokeskus

tuuli.hirvilammi@chydenius.fi; aila-leena.matthies@chydenius.fi;

kati.narhi@jyu.fi; ingo.stamm@chydenius.fi

Janus vol. 24 (4) 2016, 301–319

The logo for the journal 'Janus' features a stylized 'J' inside a circle, followed by the word 'Janus' in a clean, sans-serif font.

Tiivistelmä

Artikkelissa tarkastelemme kestävästä siirtymästä edistäviä työn ja toimeentulon vaihtoehtoja. Artikkelin perustuu kirjallisuuteen, joka sisältää ekososiaalista sosiaalipolitiikkaa, kestävästä kehitystä, kestävästä työtä sekä kestävästä taloutta koskevia julkaisuja. Artikkelin tarkoituksena on yhdistää kestävästä siirtymän hallinnan tutkimusta hyvinvointivaltioiden tulevaisuutta koskevaan keskusteluun. Kuvaamme kirjallisuudessa esitettyjä vaihtoehtoja siirtymän tutkimuksessa käytettävän monitasomallin näkökulmasta: jäsenämme vaihtoehtoja keskeisten käsitteiden ”toimintaympäristön”, ”hallintojärjestelmän” ja ”paikallisten innovaatioiden” (niche) avulla. Analyysin tuloksena kuvaamme, miten ansiotyötä laajempi työn määritelmä muuttaisi työn toimintaympäristöä. Kirjallisuudessa esiintyvät ideat työajan lyhentämisestä ja perustulosta viittaavat hallintojärjestelmätason tasolla tarvittaviin muutoksiin. Paikallisten innovaatioiden tasolla yhteisövaluat saavat aikaan uudenlaisia työn ja toimeentulon käytäntöjä. Nämä eri tasoilla tapahtuvat muutokset voisivat muuttaa työn ja toimeentulon muotoja samalla kestävästä siirtymästä edistään.

JOHDANTO

Työvoiman palvelukeskuksen sosiaalityöntekijän vastaanotolla istuu työtön nuori mies, joka kertoo innostuneesti kaupunkiviljelyn suunnittelukokouksista ja luomuruokapiirin talkoista. Hän on aktiivisesti mukana luomu- ja lähiruokaan liittyvässä toiminnassa, mutta palkanmaksajia ei löydy. Siksi hän on ollut jo pitkään virallisesti työtön. Sosiaalityöntekijän tehtävänä onkin huolehtia, että nuorelle tehdään aktiivisuussuunnitelma ja hänet ohjataan työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin. Jos nuori kieltäytyy suunnittelusta työelämävalmennuksesta, hänen toimeentulotukeaan alennetaan.

Edellä kuvattu kohtaaminen tuo esiin sosiaalityöntekijän ja sosiaaliturvajärjestelmän rajalliset mahdollisuudet tukea sellaisia työttömiä nuoria, jotka kokevat, että luonnon ehdoilla tapahtuva työ on tärkeämpää kuin kestävästä työstä koettu palkkatyö (ks. Räikkönen 2016). Nykyisessä syyperusteisessa sosiaaliturvajärjestelmässä ainoastaan palkkatyösuhteiden tai työhallinnon toimenpiteiden katsotaan rinnastuvan työtoimintaan. Nuorten työttömien aktiivointi on kuitenkin ristiriitaista, jos heille sopivia työpaikkoja ei ole tarjolla (esim. Karjalainen 2011; Stamm 2015). Toisaalta lähi- ja luomuruoan tuotantoa kehittävä nuori toimii aktiivisesti juuri sellaisten tuotanto- ja kulutustapojen puolesta, joita kaivataan ekologisten jalanjälkien pienentämiseksi. Voidaan siis

kysyä, ohjaavatko nykyiset työmarkkinat ja niihin sidottu sosiaaliturva yksilöiden toimintaa ekologisesti kestäväan suuntaan.

Tässä artikkelissa¹ jäsenämme kirjallisuudessa esitettyjä vaihtoehtoja, jotka voisivat edistää siirtymää kohti ekologisesti kestävämpiä työn ja toimeentulon muotoja. Tarkastelemme kysymystä erityisesti nuorten työttömien näkökulmasta, sillä sen kautta on mahdollista hahmottaa niitä muutoksia, jotka saattavat koskea laajemminkin tulevien sukupolvien työntekemisen ja toimentulon turvaamisen tapoja. Nuorisotyöttömyys on pysyvä huolenaihe eurooppalaisissa hyvinvointivaltioissa, koska alle 25-vuotiaiden nuorten työttömyysaste on pysytellyt 2000-luvulla Euroopan maissa yli 15 prosentissa (ks. esim. O’Higgins 2010; Eurostat 2016). Toisaalta näyttää siltä, että työmarkkinoiden epävarmuutta kohtaavat nuoret ovat monissa maissa jo aktiivisesti kehittämässä nykyistä kestävämpiä työn tekemisen tapoja. Näistä havainnoistamme olemme päätelleet, että työmarkkinoiden vahvasta ytimestä etäämmälle jääneet nuoret voivat olla edelläkävijöitä siirtymässä kestävämpään tulevaisuuteen (ks. myös Fien ym. 2008).

Siirtymällä (*transition, transformation*²) tarkoitetaan laajoja systeemitason muutoksia. Teollistumiseen rinnastuvan laajan yhteiskunnallisen siirtymän väitetään jo käynnistyneen, kun fossiiliseen energiaan perustuva sosio-ekologinen järjestelmä on tuhoamassa luontoperustaansa (Fisher-Kowalski ja Rotmans 2009). Tähän viittaavat muun muassa ilmastonmuutoksen eteneminen, kuudes sukupuolettaalto ja elinympäristö-

jen biokemiallinen saastuminen. Kun ihmislajin kannalta turvallisen elinympäristön raja-arvot ylittyvät, voi se pahimmillaan johtaa ekosysteemien hallitsemattomaan romahdukseen. (Esim. Barnosky ym. 2014; Steffen ym. 2015.) Sosiaalisen romahduksen varoitussignaaleina voidaan taas pitää globaalin eriarvoisuuden kärjistymistä, talouskasvun hiipumista, työttömyyden kasvua, väkivallan lisääntymistä ja psyykkisen terveyden ongelmia (esim. Rogers ym. 2012).

Romahdusten estämiseksi kestävää siirtymää (*sustainability transition, ecosocial transition*) koskevassa tutkimuskirjallisuudessa etsitään keinoja, joiden avulla yhteiskunnat voisivat muuttua vastatakseen moninaisiin ja monitahoisiiin yhteiskunnallisiin haasteisiin. Yleisesti nähdään, että siirtymä tapahtuu monella tasolla samanaikaisesti ja edellyttää sekä ajattelutapojen, instituutioiden että yhteisöllisten käytäntöjen muutoksia. (Esim. Fisher-Kowalski ja Rotmans 2009; Haxeltine ym. 2013; Matthies ja Närhi 2016.) Toistaiseksi kestävää siirtymää koskevassa tutkimuksessa on tarkasteltu lähinnä tuotanto- ja kulutustapojen muutoksia eurooppalaisten hyvinvointivaltioiden kohtaamien haasteiden sijaan.

Tämän artikkelin tarkoituksena on yhdistää siirtymän hallintaa koskevaa keskustelua hyvinvointivaltioiden – ja erityisesti työn ja toimeentulon muotojen – tulevaisuutta koskevaan keskusteluun. Jäsenämme kestäviä vaihtoehtoja siirtymän tutkimuksessa käytettävän monitasomallin avulla. Lähtökohtana on käsitys siitä, että nykyisten työyhteisö- ja kuntien kehityssuunta uhkaa luonnon kantokykyä ja on pitkällä tähtäimellä

kestämätön (Kasvio 2014; Räikkönen 2016). Kestävyyden näkökulmasta eurooppalaisten hyvinvointivaltioiden haasteina on pienentää ympäristökuormitusta, turvata kaikille kansalaisille työtä ja toimeentuloa sekä vakauttaa hyvinvointivaltioiden rahoituspohjaa. Kaikkiin haasteisiin vastaaminen on vaikeaa, koska bruttokansantuotteen kasvu lisää ympäristöhaittoja mutta toisaalta sen supistuminen lisää työttömyyttä, mikä taas heikentää hyvinvointivaltion rahoituspohjaa. Työttömyys, köyhyys ja eriarvoisuus kärjistyivät, jos eurooppalaiset hyvinvointivaltiot lähtisivät nykytaloudessa leikkaamaan tuotantoa ja kulutusta mahdollisimman nopeasti ympäristöhaittojen lieventämiseksi. (Ks. Antal 2014; Joutsenvirta ym. 2016.) Samalla, kun siirrytään vähemmän ympäristöä kuormittaviin tuotanto- ja kulutustapoihin, tulisikin huolehtia työn jakautumisesta ja tasavaroisista toimeentulon mahdollisuuksista. Siksi on tärkeää tarkastella myös sitä, miten työn ja toimeentulon muodot voisivat edistää kestävää siirtymää.

Artikkelissa kysymme, minkälaisia uudenlaisia työn ja toimeentulon tulevaisuutta koskevia vaihtoehtoja kirjallisuudessa on esitetty. Analysoimme keskeisiä tieteellisiä keskustelulinjoja, joissa on hahmoteltu nykyistä kestävämpiä työn muotoja ja uudenlaisia toimeentulon turvaamisen käytäntöjä. Kirjallisuutena käytämme ekososiaalista sosiaalipolitiikkaa, kestävää kehitystä, kestävää työtä sekä kestävää taloutta koskevia julkaisuja. Käytämme tarkoituksella väljää käsitettä ”työn ja toimeentulon muodot”, koska analyysimme ei rajoitu vain työllisyys- ja sosiaaliturvajärjestelmän vaihtoehtoihin. Työn ja toimeentulon muodot kä-

sittävät tässä yhteydessä toimeentuloa turvaavan sosiaaliturvajärjestelmän sekä työllisyysjärjestelmän, jolla tarkoitamme Pertti Koistisen (1999, 85) tavoin ”tuottavan ja uusintavan työn, palkkatyön eri muotojen, työaikajärjestelmien sekä työn ja sosiaaliturvajärjestelmien” määrittämää kokonaisuutta. Käsite ulottuu kuitenkin laajemmalle koskien sekä ajattelutapoja että sitä yksilöiden ja yhteisöjen toimintaa, joka tähtää uudenlaisiin tapoihin organisoida työn tekemistä ja toimeentulon lähteitä. Kirjallisuudesta löytämämme ehdotukset eivät täten rajaudu vain kapeasti ymmärrettyyn palkkatyöhön ja nykyistä vihreämpien työpaikkojen kehittämiseen. Ne käsittelevät myös laajasti työn käsitettä, työaikaan liittyviä uudistuksia sekä ansiotuloihin sidotun sosiaaliturvajärjestelmän vaihtoehtoja.

Seuraavassa luvussa avaamme eri tieteenaloiilla ja eri käsitteiden alla käytävää keskustelua kestävämmistä työn ja toimeentulon muodoista, minkä jälkeen esittelemme kestäväsiirtymän tutkimusta. Artikkelin analyysiluvussa jäsennämme kirjallisuudessa esitettyjä vaihtoehtoja kestäväsiirtymän hallinnan käsitteiden, ”toimintaympäristön”, ”hallintojärjestelmän” ja ”paikallisten innovaatioiden” (niché) avulla. Kuvaamme, miten työn uudelleenmäärittäminen, työajan lyhentäminen ja perustulo sekä yhteisövaluuttojen käyttöönotto voisivat muuttaa työn ja toimeentulon muotoja samalla kestäväsiirtymää tukien. Artikkelin johtopäätöksinä pohdimme lyhyesti näiden uudistusten merkitystä ja tulevaisuusnäköymiä sekä nuorten työllisyyden että kestäväsiirtymän näkökulmasta.

AVAUKSIA KESTÄVISTÄ TYÖN JA TOIMEENTULON MUODOISTA

Teollisuusmaiden työttömyys on pysynyt korkealla vuoden 2008 talouskriisistä lähtien eikä helpotusta ehkä ole näköpiirissä, jos talouskasvu ei synnytä enää työpaikkoja entiseen tapaan. Tämän seurauksena globaali kilpailu työpaikoista on kiihtynyt ja hyvässä ja huonossa työmarkkina-asemassa olevien ihmisryhmien välinen polarisaatio on syventynyt. (Kasvio 2014.) Talouskriisin seuraukset ovat iskeneet erityisesti nuoriin työnhakijoihin (O’Higgins 2010).

Työn murroksesta on kirjoitettu laajasti viime vuosina työelämän tutkimuksessa. Esimerkiksi Anu Järvensivu (2010, 9) on todennut, että viimeisten 30 vuoden aikana muutoksia on tapahtunut ”niin työsuhteissa, työn tekoa kehystävässä arvomaailmassa, työaikaan liittyvissä käsitteyksissä, työtehtävissä kuin työn organisoimisissakin”. Työn tekemisen merkitys erityisesti nuoremmille ikäluokille on muuttunut ja käsitys siitä, mikä on työtä ja mikä ei, on jatkuvasti kiistanalainen (mt., 12, 25). Kapeasti määritellyn palkkatyön sijaan nähdään, että myös hoiva ja kotitaloudessa tehtävät työt ovat työtä (esim. Standing 2009). Eeva Jokinen ja Mikko Jakonen (2011) ovat tunnistaneeet hoivan ja prekarisaation välisen suhteen olevan ilmeinen. Varsinkin kolmannella sektorilla ja kansalaistoinnassa raja palkallisen projektityön ja vapaaehtoistyön välillä sumentuu yhä useammin. Vapaaehtoistyö voidaan nähdä ansioksi työnhaussa tai jopa vastineeksi sosiaalietuuksille. (Strauß 2009; Velboer ym. 2015.)

Nykyisen työjärjestelmän ongelmia ja vaihtoehtoja on lähestytty artikkelimme kannalta kiinnostavalla tavalla erityisesti kestävä työn tutkimuksessa (esim. Hildebrandt 2003; Kasvio 2014; Räikkönen 2016). Siinä korostetaan työn materiaalisia kytköksiä ja sitä, miten työmarkkinat ovat yhteydessä luonnonvarojen ylikulutukseen ja ekologisesti kestävämmään talouskasvuun. Keskustelussa nähdään, että esimerkiksi suomalaisen hyvinvointivaltion työllisyysjärjestelmä tulisi muuttumaan radikaalisti, jos ekologisen kestävyuden tavoitteet otettaisiin vakavasti ja työ sovitettaisiin maapallon biokapasiteetin rajoihin (Kasvio 2014). Pelkästään yritysten yhteiskuntavastuun lisääminen tai vihreiden työpaikkojen luominen ei ole riittävää ympäristövaikutusten pienentämiseksi (Räikkönen 2016, 43; myös Honkasalo 2012; Antal 2014). Kasvion (2014, 121–124) mukaan työn tulisi olla ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja inhimillisesti kestävä. Ensisijaista on ekologinen kestävyys, minkä lisäksi työllisyysjärjestelmän tulee olla myös taloudellisesti kannattavaa. Sosiaalisella kestävyydellä Kasvio tarkoittaa tasa-arvoisia mahdollisuuksia ja työstä saatavien palkkioiden oikeudenmukaista jakautumista. Inhimillinen kestävyys viittaa työterveyteen ja työn sisällölliseen mielekkyyteen.

Artikkelissa etsimme nykyistä kestävämmän työn ja toimeentulon vaihtoehtoja myös kestävä kehityksen käsitteeseen liittyvästä kirjallisuudesta. Kestävyuden eri kriteereiden määrittäminen osoittaa, että ekologisen kestävyuden näkökulmasta kestäväksi määrittyisi sellainen ihmisen ja luonnon aineenvaihduun kuuluva työ, jossa ei ylitetä kestäväksi arvioituja

hiili-, vesi- tai materiaalijalanjälkiä (ks. Hoekstra ja Wiedmann 2014). Sosiaalisesta näkökulmasta on kestävää, jos työ ja työhön liittyvät institutionaaliset järjestelyt tyydyttävät ihmisten tarpeita ja takaavat kohtuullisen toimeentulon. Lisäksi niiden tulee olla oikeudenmukaisia ja tukea ihmisarvoa, sukupuolten välistä tasa-arvoa ja osallisuutta. Ihmisillä pitäisi olla myös mahdollisuus valita erilaisiin elämänvaiheisiin sopivia työn muotoja ja elämäntapoja. (Littig ja Griebler 2005.)

Kestävää siirtymää edistäviä työn ja toimeentulon suuntaviivoja on hahmoteltu myös ekososiaalista sosiaalipolitiikkaa ja sosiaalityötä koskevassa kirjallisuudessa. Ekologisesti kestävämpien hyvinvointivaltioiden tarve on tuotu esiin jo 1980-luvulla erityisesti Saksassa (esim. Opielka 1985). Sen jälkeen ympäristökysymyksiä on yhdistetty hyvinvointivaltioiden, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimukseen yhä enenevässä määrin sekä kansainvälisesti (esim. Cahill 2002; Fitzpatrick & Cahill 2002; Coates 2003; Fitzpatrick 2011 ja 2014; Dominelli 2012; Matthies & Närhi 2016) että Suomessa (esim. Massa 1993; Matthies 1993; Matthies ym. 2001; Närhi 2004; Hirvilammi ja Massa 2009; Helne ym. 2012). Keskusteluissa nostetaan esiin eurooppalaisten hyvinvointivaltioiden kytkös ekologisesti kestävämmiin tuotanto- ja kulutustapoihin ja hahmotellaan kestävää hyvinvointia turvaavia työn ja toimeentulon instituutioita. Lisäksi suhtaudutaan kriittisesti eurooppalaisten hyvinvointivaltioiden kasvuriippuvuuteen, jonka seurauksena sekä sosiaalietuudet että palveluiden rahoitus on kytketty luonnonvarojen ylikulutusta ylläpitävään talouskasvuun. Ekologinen kritiikki

arvostelee hyvinvointivaltioita myös siitä, että niissä keskitytään palkkatyöhön muun hyvinvointia edistävän toiminnan kustannuksella ja sosiaaliturva sidotaan työmarkkina-asemaan. On kyseenalaista, että työttömiä aktivoidaan työmarkkinoille ilman, että samalla arvioidaan kokonaisvaltaisesti työn ekologisia vaikutuksia ja yhteiskunnallista hyötyä. (Matthies 1990; Elsen 2011; Helne ym. 2012; Kloo 2015.) Sosiaalityön maailmanjärjestöjen Global Agenda –asiakirjassa (IASSW, ICSW & IFSW 2012) todetaan, että jos sosiaalityön tavoitteena on taistella globaalisti köyhyyttä vastaan, sen on oltava mukana luomassa ihmisille aivan uudenlaisia toimeentulon lähteitä.

Vaihtoehtojen hahmottaminen on vahvasti läsnä kestävää taloutta koskevassa keskustelussa ja erityisesti degrowth-tutkimuksessa. Degrowth on käsite, joka kokoaa yhteen erilaisia kasvukriittisiä ja nykyistä kestävämpään suuntaan kurottavia ideoita. Yhteistä on pyrkimys turvata kaikille maailman ihmisille hyvinvointia ja samalla vähentää luonnonvarojen kulutusta (Schneider ym. 2010; D’Alisa ym. 2015a). Se merkitsee, että yhteiskunnallisten toimijoiden tulisi irrottautua talouskasvun tavoittelusta ja suunnata suoremmin hyvinvoinnin edistämiseen. Jotta talouskasvun hiipuminen ei johtaisi hyvinvointia kurjistavaan syösykierteeseen, sekä degrowth-keskustelussa että laajemmin ”uuden talouden” tutkimuksessa hahmotellaan erilaisia jakamiseen, yhteisvaurauteen (*commons*), yhteisöjen autonomiaan, yksinkertaiseen elämäntapaan ja hoivaan perustuvia yhteiselämän organisoimisen muotoja. Ne muuttaisivat myös työn ja toimeentulon muotoja. (Esim. Jackson 2011; D’Alisa ym. 2015a.) Kes-

kustelussa on todettu esimerkiksi, että työn luonne hyödykkeenä heikkenee ja että hyvinvoinnin ei tulisi olla niin vahvasti kytköksissä ansiotyöhön (D’Alisa ym. 2015b). Uuden talouden käsitettä on suomalaisessa keskustelussa käytetty yhdistämään monenlaisia vaihtoehtoja, kuten jälkikeynsiläistä talouspolitiikkaa ja aikapankkien kaltaisia solidaarisuustalouden käytäntöjä (ks. Jakonen ja Silvasti 2015; Joutsenvirta ym. 2016).

KESKUSTELU KESTÄVÄN SIIRTYMÄN HALLINNASTA

Siirtymän hallinnan tutkimusta on alun perin, 2000-luvun vaihteessa, kehitetty teknologian tutkimuksessa ja taloustieteessä. Sen tarkoituksena on analysoida yhteiskunnan rakenteellista luonnetta muuttavien siirtymien vaiheita ja muutoksen keskeisiä toimijoita. (Esim. Rotmans ym. 2001.) Kestävän siirtymän (*sustainability transition*) käsite rajaa tarkastelun siihen, miten siirtymää voidaan edistää ja miten sitä voidaan hallita kohti nykyistä kestävämpää kehityspolkua. Ekologisen, taloudellisen ja sosiaalisen kestävyuden kriteerit muodostavat siirtymän pitkäntähtäimen tavoitteita ja määrittävät näin siirtymän suuntaa. Kyseessä on siis tarkoituksenmukainen ja tavoitteellinen siirtymä, jossa poliittisten toimijoiden ja institutionaalisen tuen osuus on merkittävässä roolissa. (Jørgensen 2012; Markard ym. 2012; Safarzyńska ym. 2012; Gismondi ja Cannon 2012.)

Kestävän siirtymän tutkimuksessa esitetään, että siirtymä alkaa erilaisista paikoista ja se tapahtuu samanaikaisesti useilla eri tasoilla. Vasta kun moninaisilla vaikutuksilla ja muutoksilla on yhtei-

nen suunta, ne voivat monistua ja leviää. (Esim. Fisher-Kowalski ja Rotmans 2009.) Tutkimuksessa erotetaan yleisesti neljä erilaista viitekehystä, joilla siirtymän polkuja tarkastellaan: monitasoinen muutoksen malli (multi-level perspective), teknologinen innovaatiojärjestelmä (technological innovation systems), strateginen paikallisten kokeilujen tai ”taskujen” hallinta (strategic niche management) ja siirtymän hallinta (transition management). (Markard ym. 2012; Safarzyńska ym. 2012.)

Tässä artikkelissa hyödynämme erityisesti monitasoisen muutoksen mallin keskeisiä käsitteitä jäsentääksemme niiden avulla edellä esitellyssä kirjallisuudessa kuvattuja työn ja toimeentulon vaihtoehtoja. Monitasoisen muutoksen mallin vahvuutena pidetään erilaisten toimijoiden dynamiikan kuvaamista. Se tarjoaa käsitteellisen viitekehysten, jonka avulla siirtymää on kuvattu erityisesti historiallisissa analyyseissa. (Safarzyńska ym. 2012.) Väitämme kuitenkin, että mallin keskeisiä käsitteitä voi hyödyntää myös tulevaisuusorientoituneesti eli niin, että niiden avulla jäsennetään mahdollisia siirtymää edistäviä vaihtoehtoja.

Monitasoisessa muutoksen mallissa siirtymän nähdään tapahtuvan kolmella tasolla olevien toimijoiden välisessä dynaamisessa vuorovaikutuksessa. Klassista sosiaalisten organisaatioiden makro-, meso- ja mikrotasojen luokittelua muistuttava erottelu näkee siirtymän keskeisinä tasoina 1) toimintaympäristön eli ns. maiseman (*landscape*), 2) hallintojärjestelmätason eli regiimit (*regime*) ja 3) paikallisten innovaatioiden tason (*niche*). Tarkkarajaisten maantieteellisten erottelujen sijaan ta-

sot kuvaavat toiminnallisia alueita. Siirtymien dynamiikka kuvataan kolmen tason vuorovaikutuksen kautta niin, että ensinnäkin paikalliset innovaatiot lisääntyvät ja rakentavat siirtymälle ratkaisevaa hetkeä (momentum). Toiseksi muutokset toimintaympäristön tasolla aiheuttavat paineita hallintojärjestelmille ja kolmanneksi järjestelmien epätasapainon lisääntyminen avaa mahdollisuuksia paikallisille innovaatioille. (Esim. Rotmans ym. 2001; Jørgensen 2012.)

Toimintaympäristö voidaan ymmärtää laajana työntekemisen ja toimeentulon kontekstina. Se on toimijoiden ”maisema”, joka liittyy ”makrotason materiaaliin ja immateriaaliin elementteihin: ”infrastruktuuriin, poliittiseen kulttuuriin, sosiaalisiin arvoihin, maailmankuviin ja paradigmoihin, makrotalouteen ja luonnonympäristöön” (Rotmans ym. 2001, 16). Käsite viittaa siis sosio-ekonomiseen ja kulttuuriin kontekstiin, ikään kuin ulkoisiin olosuhteisiin, joihin toimijat eivät voi suoraan vaikuttaa. Se nähdään verrattain staattisena esimerkiksi ilmastoon verrattavana maisemana, jossa tapahtuvat muutokset vievät vuosikymmeniä. Erilaiset toimintaympäristön ajovoimat ja muutoksen esteet tekevät joistain kehityssunnista toisia todennäköisempiä. (Geels & Schot 2007; Whitmarsh 2012.) Toisaalta korostetaan, että toimintaympäristö ei ole toimijoista ulkopuolinen siirtymän pysyvä tausta vaan myös se on jatkuvassa muutoksessa. Myös se muodostuu toimijoista, jotka voivat muuttaa diskurssia, käytettyjen käsitteiden merkityksiä ja keskeisiä arvoja, ja sysätä tätä kautta muutosta eteenpäin. (Jørgensen 2012.)

Regiimillä eli hallintojärjestelmällä tarkoitetaan tässä yhteydessä yhteiskunnallista systeemiä, jota määrittävät tietty institutionaalinen järjestys ja sen vallitsevat käytännöt eli säännöt, rutiinit ja tavat (Fisher-Kowalski ja Rotmans 2009). Regiimitasoon kuuluvat ”intressit, säännöt ja uskomukset, jotka ohjaavat yksityistä toimintaa ja yhteiskuntapolitiikkaa” (Rotmans ym. 2001, 16). Usein nämä suuntautuvat enemmän tasapainon ylläpitämiseen kuin muutokseen, koska hallintojärjestelmätason toimijoita rajoittavat byrokraattiset säädökset ja polkuriippuvuudet, ja toimintaa ohjaa usein oman edun tavoittelu (Whitmarsh 2012). Esimerkiksi poliittiset päättäjät ja yhtiöt ovat usein liittoutuneet regiimien tasolla yhteisten intressien takia (Geels 2014). Jos kestävä siirtymä ei kuulu näihin intresseihin, meso-tason järjestelmien toimijat pyrkivät rajoittamaan siirtymään pyrkivien mikro-tason innovaatioiden leviämistä (Fisher-Kowalski & Rotmans 2009).

Siirtymän eteneminen tarvitseeikin suojaisia alueita, eräänlaisia ”lokeroita” (*niche*), joissa mikro-tason toimijat voivat kehittää radikaaleja innovaatioita ilman, että hallintojärjestelmän säädökset tai valintapaineet kohdistuvat niihin (Markard ym. 2012; Safarzyńska ym. 2012). Vaikeasti suomennettavissa oleva niche-käsite liittyy yksilöllisiin toimijoihin ja teknologioihin sekä paikallisiin käytäntöihin (Rotmans ym. 2001, 16). Kivisaari ym. (2013) ovatkin suomentaneet sen ”paikallisten innovaatioiden tasoksi”. Ajatuksena on, että innovaatiot muodostavat systeemin sisällä uudenlaisen toimijoiden joukon. Sosiaalisen oppimisen ja innovatiivisten edelläkävijöiden kautta nämä paikalliset innovaatiot leviävät ja kilpailevat

lopulta vallalla olevien instituutioiden ja käytäntöjen kanssa. Kompleksisuus-teoriasta ammentavassa systeemiajattelussa nähdään, että pienellä systeemin muutoksella voi pitkällä tähtäimellä olla suuria vaikutuksia laajempaan siirtymään. (Fisher-Kowalski ja Rotmans 2009.)

Vaikka kestävä siirtymän tutkimuksessa tunnustetaan, että sosio-tekniikan systeemien lisäksi siirtymä merkitsee myös visioiden, arvojen ja poliittisten hallinnan järjestelmien muutosta (Jørgensen 2012), lähestymistapaa on sovellettu yllättävän vähän sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa. Suomessa VTT:n tutkijat Sirkku Kivisaari ym. (2013) ovat kuitenkin tarkastelleet hyvinvointipalvelujen kehittämistä monitasomallia hyödyntäen. Sosiaalitieteiden keskeinen rooli siirtymän hallinnassa myös tunnustetaan yhä enenevässä määrin. Esimerkiksi Sosiaalitieteiden kansainvälisen järjestön vuonna 2012 laatimassa raportissa on pyritty osoittamaan sosiaalitieteiden keskeisyys globaalin muutoksen aikaansaamiseksi (ISSC 2015). Heide Hackmann ja Asunción Lera St. Clair (2012) toteavat, että jo monitieteisen siirtymätutkimuksen painopisteiden määrittely on luonteeltaan poliittinen prosessi, jossa yhteiskunnan ja yhteiskuntatieteiden on oltava mukana.

Emme ole löytäneet aiempia tutkimuksia, joissa monitasoisen muutoksen mallin analyttisiä käsitteitä olisi yhdistetty sosiaalipolitiikan tai sosiaalityön tutkimukseen. Uusimmissa sosiaalityön teoksissa on kuitenkin jo selkeästi virinnyt keskustelua ekososiaalisesta siirtymästä. Esitetään, että siirtymässä tarvitaan sellaisia osallisuuteen perustuvia yhteiskunnallisen muutoksen,

oppimisen ja valtaistumisen prosesseja, jotka ovat tyyppillisiä yhteisötason - ja empowerment-lähtöisessä sosiaalityössä (Raymaekers 2016; Peeters 2016). Kati Närhi ja Aila-Leena Matthies (2016) ovat tunnustaneet, että yhteiskunnan eri tasot ja sektorit läpäisevän siirtymän vaatimus on yksi uusi yhteinen piire käsitteellisesti erilaisille sosiaalityön ympäristöparadigmoille. Sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan kontribuutio siirtymään näyttää kulminoituvan yhtäältä kokonaisvaltaiseen hyvinvoinnin käsitteeseen ja sen taloudellisen perustan uudelleenmäärittelyyn sekä eriarvoisten rakenteiden muuttamiseen. Toisaalta sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan siirtymäasiantuntemus liittyy konkreettisiin paikallisten elinolojen, kuten ruuan, asuin ympäristön ja toimeentulon ratkaisuihin. (Matthies & Närhi 2016.)

TYÖLLISYYDEN JA TOIMEENTULON VAIHTOEHTOJA TUTKIMUSKIRJALLISUUDESSA

Yhdistääksemme edellä esiteltyä siirtymätutkimusta kestäviin työn ja toimeentulon muotoihin jäsenämme kirjallisuudesta löytyviä vaihtoehtoja monitasomallin keskeisten käsitteiden avulla. Näin voimme täsmentää kirjallisuudessa usein ideoiden tasolle jääviä ehdotuksia ja liittää niitä siirtymän dynamiikkaan. Analyysia ohjaavat seuraavat kysymykset: Minkälaisia vaihtoehtoja kirjallisuudessa esitetään? Miten näitä vaihtoehtoja voi jäsentää monitasomallin lähestymistapaa hyödyntäen? Kun jäsenämme, millä tasolla kirjallisuudessa esitetyt uudistukset tapahtuivat, käänämme katseen jo tapahtuneiden siirtymien analyysistä kestävä siirtymän ennakkointiin ja mahdollistamiseen.

Tarkastelun lähteinä käytämme 2000-luvulla julkaistua kirjallisuutta, joka käsittelee ekososiaalista sosiaalipolitiikkaa, kestäväää kehitystä, kestäväää työtä sekä kestäväää taloutta ("de-growth" ja "uusi talous"). Kuvailevan analyysin tehtävänä on jäsentää monitasomallin käsitteiden kautta erilaisia kirjallisuudessa usein esiintyviä vaihtoehtoja. Luennan yhteydessä etsimme kirjallisuudesta työtä (work/job/labour/employment) ja toimeentuloa (income/subsistence) koskevia mainintoja³. Analyysivaiheessa selvitimme tarkemmin ehdotusten sisältöä.

Luenta toi esiin, että samat ideat ja uudet avaukset toistuvat usein valitsemassamme kirjallisuudessa. Siksi meidän oli lopulta helppoa valita ne vaihtoehdot, joihin syvennymme monitasomallin avulla. Kuvaammekin seuraavaksi, miten työn uudelleenmäärittäminen, työajan lyhentäminen ja perustulo sekä yhteisövaluu-
tojen kaltaiset paikallisen tason innovaatiot muuttaisivat työtä ja toimeentuloa tavoilla, jotka edistävät kestäväää siirtymää.

Työn maiseman muutos: ansiotyötä laajempi työn määrittelmä

Kirjallisuudessa esiin tuotu työn uudelleenmäärittämisen tarve viittaa työn maisemaan eli maailmankuvaan ja arvoihin liittyvään makrotason siirtymään. Se, miten työ määritellään ja mikä työ katsotaan arvokkaaksi, vaikuttaa laajasti työn luonteeseen ajattelutapojen tasolla. Työn maisema muuttuu, kun raja työn ja muun toiminnan välillä hämärtyy ja työ monimuotoistuu. (Ks. esim. Järvensivu ym. 2012; Joutsenvirta ym. 2016.)

Työn uudelleenmäärittämisellä tarkoitetaan Serge Latouchea (2010, 82–83) mukaillen "laadullista työn transformaatiota" ja työn ymmärtämistä nykyistä selvemmin "sosiaalisena arvona" rahallisen arvon sijaan. Samassa hengessä Järvensivu ym. (2012, 111) ovat kirjoittaneet, että rahatalouden ulkopuolella tapahtuva työ "voi olla monin verroin ekologisesti ja sosiaalisesti arvokkaampaa kuin niin sanottu palkkatyö".

Siihen, että työ ei ole vain palkkatyötä, Littig ja Grießler (2005) viittaavat "mixed work" käsitteellä. Kestävästä työstä kirjoittanut Eckart Hildebrandt (2003, 390) on tunnistanut neljä erilaista työn aluetta: 1) ansiotyö, jossa valmistetaan tuotteita tai tarjotaan palveluja toimeentulon ansaitsemiseksi taloudellisesti tehokkaalla tavalla, 2) hoivatyö eli hoivan tarjoaminen kotitalouden piirissä hoivan ja hyvinvoinnin periaatteisiin perustuen, 3) ilman palkkaa tehtävä yhteisötyö ja hyödyllisiä tuotteita tai palveluja tuottava vapaaehtoistyö, kuten naapuriapu tai kansalaisyhteiskuntaan osallistuminen ja 4) omaehtoinen työ eli kaikki toiminta, jolla yksilö pyrkii turvaamaan tarpeitaan ostamisen ja rahamääräisen toimeentulon tienäämisen sijaan. Omaehtoisen työn korostaminen viittaa nykyistä laajempaan toimeentulon käsitteeseen. Kuten commons-keskustelussa on tuotu esiin, toimeentuloon vaikuttavat yksilöiden maksuvalmiuden lisäksi myös yhteisvauraus, esimerkiksi yhteisessä hallinnassa olevat julkiset palvelut (Bennholdt-Thomsen 2012).

Siirtymä työn "maiseman" tasolla muuttaisi sitä kontekstia ja niitä työllistämistoimien reunaehtoja, joissa joh-

dannon alussa kuvattu sosiaalityöntekijän ja nuoren työttömän kohtaaminen tapahtuu. Jos työ määriteltäisiin nykyistä laajemmin kestävää hyvinvointia edistäväksi tekemiseksi (ks. Hirvilampi 2015), voitaisiin arvostaa sitä, että nuoren työttömän toiminta edistää kestävää siirtymää ruoantuotannossa. Nuoren kontribuutio ilmastonmuutoksen jarruttamiseen, lähiruuan tuottamiseen ja yhteisöllisyyden vahvistamiseen voitaisiin tällöin regiimien tasolla nähdä sellaisena yleishyödyllisenä toimintana, joka vapauttaisi aktiivointitoimenpiteitä ja säilyttäisi oikeuden toimeentuloon.

Hallintojärjestelmien muutokset: työajan lyhentäminen ja perustulo

Kirjallisuudessa esitetyt ehdotukset työajan lyhentämisestä ja perustulosta jäsenmämme hallintojärjestelmätason siirtymänä, koska niiden käyttöönotto vaatisi työllisyys- ja toimeentulojärjestelmiä määrittävien säädösten muuttamista. Tarkastelemme ensin työajan lyhentämisen ideaa, joka esiintyy usein erityisesti degrowth- ja uuden talouden keskusteluissa. Se nähdään merkittävänä keinona, joka voisi purkaa johdannossa kuvattua talouskasvun, työllisyyden ja ympäristövaikutusten kasvun ongelmallista yhteyttä – etenkin, jos työtuntien määrä vähenisi tuotavuuden kasvua nopeammin ja työntekijät sekä ansaitsisivat vähemmän että vähentäisivät luonnonvarojen ja energian kulutusta. (Dietz & O’Neill 2013, 134; myös esim. de Graaf 2010; Latouche 2010; Jackson 2011.) Vaikka monet ovat esittäneet epäilyjä työajan lyhentämisen työn määrää lisäävistä vaikutuksista (esim. Soininvaara 2007), tarkastelemassamme kirjallisuudessa

toistuu usein väite, jonka mukaan työajan lyhentämisen ja työn jakamisen avulla talouskasvusta voitaisiin irrottautua ilman, että työttömyys lisääntyy (esim. nef 2010; Latouché 2010; Victor 2012; D’Alisa ym. 2015). Tutkimusten mukaan lyhyempi työaika myös lisää onnellisuutta ja elämään tyytyväisyyttä (de Graaf 2010, 229; Kallis ym. 2013, 1558). Elämänrytmin hidastumisella on monin tavoin positiivisia vaikutuksia hyvinvointiin (Schor 2010).

Kirjallisuudessa ehdotetaan erilaisia konkreettisia työajan lyhentämisen politiikkatoimia. New economic foundation ajatuspaja (nef 2010) ehdottaa 21 tunnin työviikkoa tai vastaavaa tuntimäärää, jonka jokainen yksilö voisi jakaa joustavasti työkuukausille tai työvuosille. Dietz ja O’Neill (2013, 131–133) ja Kallis ym. (2013, 1562) ehdottavat, että työaikaa voitaisiin lyhentää leikaten päivittäistä työaikaa, siirtyen lyhyempään viikkotyöaikaan, alentamalla eläkeikää tai esimerkiksi kannustamalla osa-aikatyöhön, työnjakamiseen tai pidempiin sapatti- ja perhevapaisiin työuran aikana. Nämä edellyttäisivät uusia säädöksiä monen eri tason toimijoista muodostuvassa työpoliittisessa järjestelmässä. Kasvion (2014, 125–128) esittämää työpoliittista järjestelmää soveltaen voidaankin täsmentää, että työajan lyhentäminen vaatisi muutoksia kansallisissa hallintajärjestelmissä kuten elinkeinoelämän ja valtiovallan tasolla (esim. lainsäädännön muutokset) mutta myös organisaatioiden ja työpaikkojen tasolla (esim. työn uudelleenorganisointi). Yleisestä työajan lyhentämisestä voitaisiin sopia kansallisella tai Euroopan Unionin tasolla päättäjien ja työmarkkinaosapuolien kesken. Esimerkiksi työtuntien joustava tasaaminen

työvuosien välillä edellyttäisi kuitenkin joustavuutta myös työnteon organisatioilta.

Kaikille maksettava vastikkeeton perustulo on toinen kirjallisuudessa usein esiintyvä vaihtoehto. Valtion takaama, universaali perustulo nähdään merkittävänä institutionaalisenä uudistuksena, joka irrottaisi toimeentuloa ansiotyöstä ja vapauttaisi ihmisten ajankäyttöä nykyistä laajemmin ymmärretyin työn tekemiseen (esim. Cahill 2002; Fitzpatrick 2011). Se voisi taata perustoimeentulon tilanteissa, joissa toimeentulojärjestelmät eivät voi enää tukeutua talouskasvuun ja sen sadon jakamiseen (esim. Latouche 2010; Helne ym. 2012; Alexander 2015; Joutsenvirta ym. 2016).

Perustulo muuttaisi työllisyys- ja toimeentulojärjestelmiä merkittävästi. Aineistossa ei esitetä niin konkreettiselle tasolle meneviä ehdotuksia perustulon käyttöönottamisesta kuin viime vuosina eri puolueiden tai ajatushautomoitten esittämissä malleissa (ks. Perkiö 2015). Kirjallisuudessa pyritään lähinnä oikeuttamaan perustulon käyttöönottoa ja hahmottamaan hypoteeseja perustulon vaikutuksista, mutta sivutaan myös sitä, miten perustulo vaikuttaisi muihin tukiin. Esimerkiksi Samuel Alexander (2015, 146–147) ehdottaa, että täysin kehittynyt perustulojärjestelmä voisi korvata muut tulonsiirrot kuten ”työttömyysetuudet, perhe-etuudet ja eläkkeet”. Hänen mukaansa perustulo voisi sisältää myös ei-rahamuotoisia etuuksia niin, että siihen liittyisi terveydenhuolto ja ”suora tuki” ruoan, vaatteiden ja asunnon muodossa.

Kirjallisuudessa ehdotetaan, että vastikkeettoman perustulon sijaan voitaisiin ottaa käyttöön työvastikkeen sisältävä kansalaispalkka, osallistumistulo tai kansalaistyö (Cahill 2002; Ulvila & Pasanen 2010; Fitzpatrick 2011; Helne ym. 2012; Honkasalo 2012; Kasvio 2014; Kuronen 2015). Lisäksi on ehdotettu täystyöllisyyden turvaavaa työtakuuta eli valtion takaamaa viimesijaista mahdollisuutta työsuhteeseen (esim. Dietz & O’Neill 2013; Unti 2015; Järvensivu 2016; Joutsenvirta ym. 2016). Työtakuu vastaisi siihen huoleen, että perustulo jättäisi sosiaalityön tukea tarvitsevat ihmiset heitteille ja ilman merkityksellisen toiminnan mahdollisuuksia (Perkiö ja Kajanoja 2015).

Robert Dietz ja Dan O’Neill (2013, 94) esittävät, että perustulo olisi mahdollista rahoittaa esimerkiksi suurituloisten verotusta kiristämällä tai suoran keskuspankkirahoituksen avulla (ks. myös Alexander 2015; Järvensivu 2016). Tony Fitzpatrickin (2011, 147) mukaan perustulo voisi olla eräänlainen ”osinko”, jota jaettaisiin kansalaisille yhteiskunnallisessa omistuksessa olevan tuotannon voitoista.

Kuvaamamme hallintojärjestelmätason muutokset edistäisivät kestäväää siirtymää ja vaikuttaisivat sekä työttömän nuoren asiakkuuden tarpeeseen että sosiaalityöntekijän työnkuvaan. Perustulo saattaisi kannustaa nuorta jatkamaan kestävään ruoantuotannon kehittämistä. Nuori voisi tehdä keikka- ja pätkätoita ilman työttömyysturvan ja toimeentulotuen muodostamia kannustinloukkuja. Hän voisi myös perustaa toiminimen tai mennä mukaan yhteiskunnalliseen yritykseen niin, että yrittämisen taloudelliset riskit olisivat pienemmät. Hal-

lintojärjestelmätason työaikaa koskevat muutokset lyhentäisivät sosiaalityöntekijän työaikaa. Perustulon käyttöönotto voisi taas suunnata hänen työtehtäviään entistä vahvemmin toimeentulon turvaamisesta laajemman psykososiaalisen tai yhteisöllisen tuen suuntaan.

Paikalliset innovaatiot: yhteisövaluutat työllistymisen ja toimeentulon tukena

Erityisesti ekososiaalisen sosiaalipolitiikan ja uuden talouden keskusteluissa on hahmoteltu uudenlaisia yhteisövaluuttoihin (*community currencies*) perustuvia työn ja toimeentulon muotoja. Jäsenämme nämä ehdotukset paikallisten innovaatioiden tason muutoksena, koska yhteisövaluuttoja kehitetään järjestelmien ulkopuolella olevilla ”suoja-alueilla”.

Yhteisövaluutoilla⁴ tarkoitetaan tyypillisesti kansalaisyhteiskunnan kehittämisiä valuuttoja, jotka ovat käytössä kansallisvaltioita pienemmillä alueilla, kuten maakunnissa tai kunnissa. 1980-luvulta lähtien eri puolilla maailmaa on luotu erilaisia yhteisövaluuttoja. Paikallisyhteisöjen toimijat ovat kehittäneet esimerkiksi vaihtopiirejä (LETS eli Local Exchange Trading System/Scheme), aikapankkeja ja valtion valuuttaan vaihdettavissa olevia paikallisrahoja. (Cahill 2002; Fitzpatrick 2011; Dittmer 2013 ja 2015.) Vaihtopiirien jäsenet ja paikallisrahojen käyttäjät luovat valuuttaa vaihtamalla palveluita ja tavaroita paikallisrahassa määriteltyä hintaa vastaan. Aikapankeissa käytetään sen sijaan aikaan sidottua ”valuuttaa”, jolloin kaikkien aika on yhtä arvokasta (esim. Alhojärvi ym. 2015).

Yhteisövaluuttoja on kehitetty erilaisia tavoitteita varten. Kirjallisuudessa tunnustetaan, että ideaalitasolla yhteisövaluutat voivat tukea taloudellista demokratiaa ja autonomiaa, koska paikallisen valuutan avulla yhteisöt voivat hallita sitä, minkälaista työtä ja toimeentuloa alueella tarvitaan. Yhteisövaluutan turvin voidaan myös tukea paikallisten ihmisten työllisyyttä ja toimeentuloa riippumatta euromääräisistä julkisen sektorin budjeteista. Yhteisövaluuttojen käyttäjät voivat hyödyntää ja jakaa taitojaan, mikä ylläpitää työkykyä. (Dittmer 2015; Joutsenvirta ym. 2016.)

Kirjallisuudessa esitetäänkin, että vaihtopiirit ja aikapankit nostavat esiin työmarkkinoilla aliarvostettuja taitoja, ehkäisevät syrjäytymistä ja vahvistavat yhteisöjä (Cahill 2002; Fitzpatrick 2011). Tony Fitzpatrick (2011, 149–151) on väittänyt, että vaihtopiirit ja aikapankit tarjoavat ”radikaalin vaihtoehtoon” aktivointipolitiikalle, koska niissä mikä tahansa työ ei ole parempi vaihtoehto kuin työttömyys. Ihmisten sosiaalista arvostusta ei myöskään sidota työmarkkina-asemaan. Paikallisten innovaatioiden avulla työttömät voivat löytää merkityksellistä tekemistä ns. epävirallisen talouden piirissä ja ansaita yhteisövaluuttaa, mikä parantaa heidän toimeentuloaan.

Jos kestävää siirtymää edistettäisiin nykyistä enemmän yhteisövaluuttojen avulla, nuoren työttömän autonomia suhteessa hänen omiin työmahdollisuuksiinsa ja toimeentuloonsa saattaisi parantua. Hän voisi siirtyä laajemmin määritellyn työn tekemiseen, vaihtaa taitoja ja aikaansa ja luoda sitä kautta paikallistalouteen uusia toimeentulon mahdollisuuksia. Kestävää siirtymää ak-

tiivisesti edistävän sosiaalityöntekijän roolina voisi olla paikallisten innovaatioiden tukeminen sen sijaan, että työttömiä aktivoidaan ekologisesti kestävämpään työhön.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Analysoimastamme kirjallisuudesta erottuu selkeitä ja usein toistuvia työn ja toimeentulon vaihtoehtoja, jotka viittaavat eri tasojen muutostarpeisiin. Työn uudelleen määrittämisen tarve, työajan lyhentämisen ja perustulon käyttöönotto sekä yhteisövaluuttojen kehittäminen esitetään tyypillisesti ideoita tai politiikkasuosituksina, jotka sopisivat kestäväan yhteiskuntaan. Vaihtoehtojen jäsentäminen kestäväan siirtymän käsitteiden kautta tekee kuitenkin näkyväksi, miten kuvattujen muutosten aktiivinen edistäminen ”tässä ja nyt” voisi vauhdittaa kestäväan siirtymää. Ne ovat siis paitsi tulevaisuuden kestäviä työn ja toimeentulon muotoja myös reittejä ja jo olemassa olevia ratkaisuja, joiden avulla siirtymä mahdollistuu.

Monitasomallin soveltaminen konkretisoi, miten eri tasolla tapahtuvat työn ja toimeentulon muutokset liittyvät toisiinsa ja miten ne voidaan nähdä osana laajaa kestäväan siirtymää. Monitasomallin tutkimuksissa korostetaan, että alhaalta ylöspäin kehittyvässä siirtymässä mikrotason innovaatioiden tulisi kasvaa turvassa, kunnes ne voivat liittyä toisiinsa ja haastaa vallalla olevat hallintojärjestelmät. Järjestelmät eivät kuitenkaan aina tervehti ilolla paikallisella tasolla kehitettyjä innovaatioita vaan pyrkivät myös tukahduttamaan niitä. (Geels 2014.) Näin on käynyt esimerkiksi 1930-luvun Itävallassa, jos-

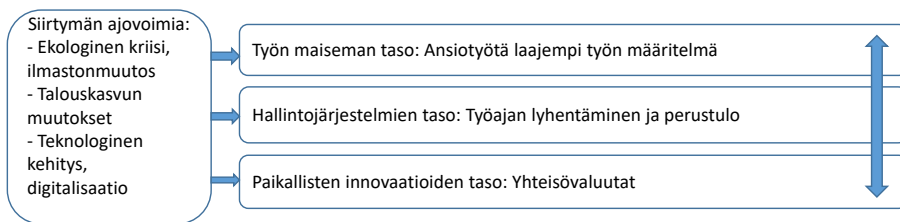
sa valtio kielsi suositun paikallisrahan käytön. Suomalaisena esimerkkinä voidaan pitää Verohallinnon vuonna 2013 päivittämää ohjeistusta, jossa pyrittiin saamaan aikapankeissa ja vaihtopiireissä tehty työ euroverotuksen piiriin sen sijaan, että olisi kehitetty aktiivisesti yhteisövaluuttoja ja niihin perustuvaa verotusta yhteisen hyvinvoinnin edistämiseksi (ks. Alhojärvi ym. 2015; Joutsenvirta ym. 2016).

Työllisyysjärjestelmä voi muuttua myös ylhäältä alaspäin, jos massiivinen ja nopea maiseman muutos aiheuttaa järjestelmälle suuria paineita (ks. Fisher-Kowalski ja Rotmans 2009). Esimerkiksi talouskasvun hiipuminen on työn maisemaan vaikuttava muutos, joka haastaa eurooppalaisia työjärjestelmiä kehittämään vaihtoehtoja tuotannon kasvuun perustuvan työllistymisen tilalle (ks. Kiander 2011). Kun toimintaympäristön tasolla tapahtuvat muutokset horjuttavat hallintojärjestelmän tasoa, avautuu mahdollisuuksien ikkunoita sekä järjestelmätason muutoksille että paikallisille innovaatioille (Rotmans ym. 2001). Esimerkkinä tästä voisi olla aikapankkien yleistyminen pahiten eurokriisistä ja nuorisotyöttömyydestä kärsineissä maissa ja perustulokeskustelun vilkastuminen laajan ja monimuotoisen työn käsitteen myötä.

Analyysin tuloksena esittämämme kärkeä jäsenitys ei kuitenkaan kaikilta osin tue monitasomallin dynamiikkaa ja esimerkiksi ajatusta siitä, että paikalliset innovaatiot korvaisivat vallalla olevat järjestelmät. Jäsenitys ei myöskään vastaa nykyisten eurooppalaisten hyvinvointivaltioiden kehityskulkuja. Voi esimerkiksi perustellusti väittää, että tällä hetkellä perustulo ja työajan lyhentäminen

ovat vasta paikallisten innovaatioiden tasolla esiintyviä ideoita, jotka eivät saa tukea järjestelmätasolta. Vastaavasti on tunnistettava, että yhteisövaluuttojen laajentaminen vaatisi muutoksia myös järjestelmätasolla. Kaikilla tasoilla siirtymää vauhdittaa myös biofyysiseen ympäristöön ja globaalitalouteen liittyvät

missään muualla, kun perustulokokeilu kirjattiin Sipilän hallitusohjelmaan. Kansainvälisten tutkijoiden kiinnostus kokeiluun on ollutkin laajaa. Vaikka kokeilun toteutus on muodostumassa kohderyhmältään ja toteuttamistavaltaan suppeaksi (ja monille pettymykseksi), se kuitenkin kertoo poliittisesta

Kuvio 1. Kestäviä työn ja toimeentulon muotoja siirtymän eri tasoilla

ajovoimat. Esittämämme jäsenyys onkin monitasomallin dynamiikan sijaan pikemminkin eri tasoja hahmottava kuva niistä toisiinsa kytköksissä olevista uudistuksista, jotka voisivat muodostaa kestäväää siirtymää edistävän työn ja toimeentulon muotojen kokonaisuuden (ks. kuvio 1).

Lopuksi pohdimme lyhyesti esittämämme vaihtoehtojen tulevaisuuden näkymiä. On ensinnäkin nähtävissä, että muutosta työn käsitteen laimentamiseksi vauhditetaan työelämän tutkimuksen lisäksi jo esimerkiksi prekariaatti-keskustelussa. Myös digitalisaatio vaikuttaa työn arvonluontiin ja palkkatyön muotoihin. (Järvensivu 2010; Jakonen 2015.)

Voisi ajatella, että perustulo on Suomessa ollut lähempänä toteutumista kuin

kiinnostuksesta perustuloa kohtaan (ks. Kangas ja Pulkka 2016). Työajan lyhentäminen on myös ollut 1990-luvulla poliittisen päätöksenteon agendalla useissa Euroopan maissa. Viime vuosina paine globaalin kilpailukyvyyn vahvistamiseksi on kuitenkin suunnannut päätöksentekoa pikemminkin työajan pidentämisen suuntaan. (Ks. Mont 2016.)

Yhteisövaluutat eivät ole toistaiseksi laajentuneet merkittävästi eurooppalaisissa hyvinvointivaltioissa eivätkä pienten ryhmien innovaatiot ole korvanneet virallisen valuutan varassa tehtävää työtä. Niiden haasteena on saada mukaan paikallisia tuottajia, jotta yhteisövaluutta voisi tosiasiallisesti käyttää toimeentulon turvaamiseen. (Dittmer 2013; Dittmer 2015; Seyfang ja Longhurst 2016.) Toisaalta politiikassa ei pitäisi aliarvioida voimakkaassa kasvussa

olevien ruohonjuuritason innovaatioiden merkitystä, koska niissä ollaan jo pitkällä eri kestävyuden ulottuvuuksien integroinnissa ja kestäättömien käytäntöjen muuttamisessa (Gismondi ja Cannon 2012).

Entä artikkelin alussa tapaamamme nuori työtön? Voisiko hänet nähdä siirtymän edelläkävijänä, jolla on kykyä luoda järjestelmästä poikkeavia uudenlaisia rakenteita? Edelläkävijyys onnistuu vain, jos nuoren toimeentulo ei ole täysin riippuvaista nykyisestä kestäättömästä työllisyys- ja sosiaaliturvajärjestelmästä. Siksi tarvitaan muutoksia maiseman ja paikallisten innovaatioiden tasolla. Merkitystä on myös sillä, että aktiivinen työvoimapolitiikka ei ohjaisi nuorta sellaiseen työhön, joka ei edistä kestäväää siirtymää.

VIITTEET

1 Artikkelin perustuu Suomen Akatemian rahoittamaan (v. 2015–2019) tutkimushankkeeseen ECOSOS – Sosiaalityön ja toimeentulojärjestelmien kontribuutio yhteiskuntien ekososiaaliseen siirtymään.

2 Transitio-tutkimuksen suomenkielinen termistö on vielä vakiintumatonta niin, että transitiioon viitataan sekä siirtymän että murroksen käsitteillä. Tässä artikkelissa käytämme aktiivisempaa siirtymän käsitettä korostaaksemme sitä, että maailmanyhteisön tavoitteena on siirtyä fossiilienergiaan ja luonnonvarojen ylikulutukseen perustuvasta sosio-ekologisesta systeemistä maapallon kantokyvyn rajoissa pysyttelevään ja sosiaalisesti oikeudenmukaiseen, kestäväään maailmaan.

3 Tarkastelun ulkopuolelle on rajattu tuotantotapoja ja yritystoimintaa koskevat keskustelut, kuten osuuskuntiin tai vertais- tuotantoon liittyvät ideat.

4 Kirjallisuudessa käytetään kirjavasti myös paikallisrahojen, vaihtoehtoisten - ja rin-

nakkaisvaluuttojen käsitteitä. Yhteisövaluutta-termin käsitämme kattavan kaikki nämä erilaiset paikallisella tasolla kehitetyt valuutat.

KIRJALLISUUS

Alexander, Samuel (2015) Basic and maximum income. Teoksessa Giacomo D’Alisa, Federico Demaria & Giorgos Kallis (toim.) Degrowth. A Vocabulary for a new Era. New York and London: Routledge, 146–149.

Alhojärvi, Tuomo & Ryyänen, Sanna & Toivakainen, Niklas & van der Wekken, Ruby (2014) Solidaarisuustalous. Teoksessa Mikko Jakonen & Tiina Silvasti (toim.) Talouden uudet muodot. Helsinki: Into kustannus, 210–230.

Antal, Miklós (2014) Green goals and full employment: Are they compatible? Ecological Economics 107, 276–286.

Barnosky, Anthony D. & Brown, James H. & Daily, Gretchen C. & Dirzo, Rodolfo & Ehrlich, Anne H. & Ehrlich, Paul R. & Eronen, Jussi T. & Fortelius, Mikael & Hadly, Elizabeth & Leopold, Estella B. & Mooney, Harold A. & Myers, John Peterson & Naylor, Rosamond L. & Palumbi, Stephen & Stenseth, Nils Chr & Wake, Marvalee H. (2014) Introducing the scientific consensus on maintaining humanity’s life support systems in the 21st century: Information for policy makers. The Anthropocene Review 1, 78–109.

Bennholdt-Thomsen, Veronika (2010) Subsistence: Perspective for a Society Based on Commons. Teoksessa David Bollier & Silke Helfrich (toim.) The Wealth of the Commons. A World Beyond Market & State. The Commons Strategies Group. Amherst, MA: David Bollier, Silke Helfrich and Heinrich Böll Foundation, 82–86.

Cahill, Michael (2002) The Environment and Social Policy. London and New York: Routledge.

Coates, John (2003) Ecology and Social Work. Towards a New Paradigm. Halifax: Fernwood Publishing.

D’Alisa, Giacomo & Demaria, Federico &

- Kallis, Giorgos (2015a) Preface. Teoksessa Giacomo D'Alisa, Federico Demaria & Giorgos Kallis (toim.) Degrowth. A Vocabulary for a new Era. New York and London: Routledge, xx–xxii.
- D'Alisa, Giacomo & Demaria, Federico & Kallis, Giorgos (2015b) Introduction: degrowth. Teoksessa Giacomo D'Alisa, Federico Demaria & Giorgos Kallis (toim.) Degrowth. A Vocabulary for a new Era. New York and London: Routledge, 1–17.
- Dietz, Rob & Dan O'Neill (2013) Enough is enough: Building a Sustainable Economy in a World of Finite Resources. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers.
- Dominelli, Lena (2012) Green Social Work. From Environmental Crises to Environmental Justice. Cambridge: Polity.
- Dittmer, Kristofer (2015) Community currencies. Teoksessa D'Alisa ym. (toim.) Degrowth. A Vocabulary for a new Era. New York and London: Routledge, 149–151.
- Dittmer, Kristofer (2013). Local currencies for purposive degrowth? A quality check of some proposals for changing money-as-usual. *Journal of Cleaner Production* 54, 3–13.
- Elsen, Susanne (toim.) (2011) Ökosoziale Transformation: Solidarische Ökonomie und die Gestaltung des Gemeinwesens: Perspektiven und Ansätze von unten. Neu-Ulm: AG SPAK.
- Eurostat (2016) Unemployment statistics. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics Luettu 9.4.2016.
- Fischer-Kowalski, Marina & Rotmans, Jan (2009) Conceptualizing, Observing, and Influencing Social–Ecological Transitions. *Ecology and Society: a journal of integrative science for resilience and sustainability*, 1–18.
- Geels, Frank W. (2014) Regime resistance against low-carbon transitions: Introducing politics and power into the multi-level perspective. *Theory, Culture & Society* 31 (5), 21–40.
- Geels, Frank W. & Schot, Johan (2007) Typology of sociotechnical transition pathways. *Research Policy* 36, 399–417.
- Gismondi, Mike & Cannon, Kailey (2012) Beyond Policy? Lock-In? The Social Economy and Bottom-Up Sustainability. *Canadian Review of Social Policy* (67), 58–73.
- de Graaf, John (2010) Lyhyt työaika, kestävä elämä. Teoksessa Erik Assadourian (toim.) Maailman tila 2010. Kulutuskulttuurista kestävään elämäntapaan. Helsinki: Gaudeamus, 227–232.
- Fien, John & Cameron, Neil & Bentley, Matthew (2008) Youth Can Lead the Way to Sustainable Consumption. *Journal of Education for Sustainable Development* 2 (1), 51–60.
- Fitzpatrick, Tony (toim.) (2014). *International Handbook on Social Policy and the Environment*. Cheltenham/Northampton: Edward Elgar.
- Fitzpatrick, Tony (2011) Environmental justice. Teoksessa Fitzpatrick, toim.: *Understanding the Environment and Social Policy*. Bristol: Policy Press, 131–154.
- Fitzpatrick Tony, Cahill Michael, toim. (2002) *Environment and Welfare. Towards a Green Social Policy*. New York: Palgrave MacMillan.
- Hackmann, Heide & St.Clair, Asunción Lera (2012) Transformative Cornerstones of Social Science Research for Global Change. <http://www.worldsocialscience.org/documents/transformative-cornerstones.pdf>. Luettu 7.9.2015.
- Haxeltine, Alex & Avelino, Flor & Wittmayer, Julia & Kemp, René & Weaver, Paul & Backhaus, Julia & O'Riordan, Tim (2103) Transformative Social Innovation: A Sustainability Transitions Perspective on Social Innovation. *Social frontiers, the next edge of social innovation research*. <<http://kemp.unu-merit.nl/pdf/Haxeltine%20et%20al.%202013%20TSI%20Transition%20Perspective.pdf>> Luettu 13.1.2016.
- Helne Tuula & Hirvilammi, Tuuli & Laatu, Markku (2012) *Sosiaalipolitiikka rajalliseksi maapallolla*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hildebrandt, Eckart (2003) Arbeit und Nachhaltigkeit. Wie geht das zusammen? Teoksessa Gudrun Linne & Michael Schwarz (toim.). *Handbuch Nachhaltige Entwicklung. Wie ist nachhaltiges Wirtschaften machbar?* Opladen: Leske+Budrich, 381–393.
- Hirvilammi, Tuuli (2015) Kestävän hyvin-

- voinnin jäljillä – Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hirvilampi, Tuuli & Massa, Ilmo (2009) Ympäristösosiaalipolitiikan lähtökoh-
tia. Teoksessa Massa Ilmo (toim.) Vihreä
teoria – ympäristö yhteiskuntateorioissa.
Helsinki: Gaudeamus, 102–129.
- Hoekstra, Arjen Y. & Wiedmann, Thomas
O. (2014) Humanity's unsustainable
environmental footprint. *Science* 344,
1114–1117.
- Honkasalo, Antero (2012) Vihreä talous ja
vihreät työt. Ekoinnovaatiot ja työperäi-
set riskitekijät. Suomen ympäristö 22.
Helsinki: Ympäristöministeriö.
- IASSW, ICSW and IFSW (2012) The
Global Agenda for Social Work and So-
cial Development committed to Action.
www.cswe.org/File.aspx?id=60880 Lu-
ettu 13.1.2016.
- ISSC (2015) Transformative Research to
Sustainability Program [Online: Inter-
national Social Science Council]. [http://
www.worldsocialscience.org/activities/
transformations/glossary-terms/](http://www.worldsocialscience.org/activities/transformations/glossary-terms/) Luettu
6.12.2015.
- Jackson, Tim (2011) Hyvinvointia ilman
kasvua. Rajallisen planeetan taloustiede.
Helsinki: HS Kirjat.
- Jakonen, Mikko (2015) Talous ja työ pre-
kaarissa yhteiskunnassa. Teoksessa Mikko
Jakonen & Tiina Silvasti (toim.) Talou-
den uudet muodot. Helsinki: Into kus-
tannus, 92–121.
- Jakonen, Mikko & Silvasti, Tiina (2015)
Johdanto. Palvelukseen halutaan: Talou-
den uudet muodot. Teoksessa Mikko Ja-
konen & Tiina Silvasti (toim.) Talouden
uudet muodot. Helsinki: Into kustannus,
9–23.
- Jørgensen, Ulrik (2012) Mapping and
navigating transitions – The multi-level
perspective compared with arenas of
development. *Research Policy* 41 (6),
996–1010.
- Jokinen, Eeva & Jakonen, Mikko (2011)
Rajaton hoiva. Teoksessa Eeva Jokinen,
Jukka Könönen, Jaana Venäläinen & Jussi
Vähämäki (toim.) ”Yrittäkää edes!” Pre-
karisaatio Pohjois-Karjalassa. Helsinki:
Tutkijaliitto, 118–138.
- Joutsenvirta, Maria & Hirvilampi, Tuuli &
Ulvila, Marko & Wilén, Kristoffer (2016)
Talous kasvun jälkeen. Helsinki: Gaude-
amus.
- Järvensivu, Paavo (2016) Rajattomasti ra-
haa niukkuudessa. Helsinki: Like.
- Järvensivu, Timo & Järvensivu, Paavo &
Schmidt, Tiina & Palmu, Petri (2012)
Työ ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä-
sä tulevaisuudessa. Teoksessa Tuula Helne
& Tiina Silvasti (toim.) Yhteyksien kirja
– Etappeja ekososiaalisen hyvinvoinnin
poluilla. Helsinki: Kelan tutkimusosasto,
104–112.
- Järvensivu, Anu (2010) Tapaus työelämä ja
voiko sitä muuttaa? Tampere: Tampere
University Press.
- Kallis, Giorgos & Kalush, Michael & Flynn,
Hugh O. & Rossiter, Jack & Ashford,
Nicholas (2013) “Friday off”: Reducing
Working Hours in Europe. *Sustainability*
5, 1545–1567.
- Kangas, Olli & Pulkka, Ville-Veikko,
toim. (2016) Ideoista kokeiluun? Esi-
selvitys perustulokokeilun toteut-
tamisvaihtoehdoista. Valtioneuvos-
ton selvitys- ja tutkimustoiminnan
julkaisusarja 13. Helsinki: Valtioneu-
voston kanslia. [http://tietokayttoon.
fi/documents/10616/2009122/13_
Ideasta+kokeiluun.pdf/3c042238-163b-
48a1-99cf-94dca35b4917?version=1.0](http://tietokayttoon.fi/documents/10616/2009122/13_Ideasta+kokeiluun.pdf/3c042238-163b-48a1-99cf-94dca35b4917?version=1.0)
Luettu 9.4.2016.
- Karjalainen, Vappu (2011) Aktiivisen sosi-
aalipolitiikan ristiriitainen tehtävä. Teok-
sessa Elina Palola & Vappu Karjalainen
(toim.) Sosiaalipolitiikka – hukassa vai
uuden jäljillä? Helsinki: Terveysten ja hy-
vinvoinnin laitos, 227–248.
- Kasvio, Antti (2014) Kestävä työ ja hyvä
elämä. Helsinki: Gaudeamus.
- Kiander Jaakko (2011) Voiko talouskasvu
olla kestävä? Teoksessa Anneli Pohjola &
Riitta Särkelä (toim.) Sosiaalisesti kestävä
kehitys. Helsinki: Sosiaali- ja terveystur-
van keskusliitto, 46–60.
- Kivisaari, Sirkku & Kohl, Johanna & Le-
väsluoto, Johanna (2013) Systeeminen
näkökulma hyvinvointipalveluiden muu-
tokseen. Onko hybriditoimijoille tarvet-
tä? VTT Technology 153. Espoo: VTT.
<[http://www.vtt.fi/inf/pdf/techno-
logy/2014/T153.pdf](http://www.vtt.fi/inf/pdf/technology/2014/T153.pdf)> Luettu 24.2.2016.
- Koistinen, Pertti (1999) Työpolitiikan pe-
rusteet. Porvoo: WSOY.
- Kloof, David Eklind (2015) The sustain-

- ability of welfare capitalism. Redening institutions and agency. Teoksessa Kajsja Borgnäs, Teppo Eskelinen, Johanna Perkiö & Rikard Warlenius (toim.) *The Politics of Ecosocialism: Transforming Welfare*. London and New York: Routledge, 34–52.
- Kuronen, Tanja (2015) *Hoivapommin purkajat*. Helsinki: Gaudeamus.
- Latouche, Serge (2010) *Jäähyväiset kasvulle*. Helsinki: Into-kustannus.
- Littig Beate & Griebler Erich (2005) Social sustainability. A catchword between political pragmatism and social theory. *International Journal of Sustainable Development* 8 (1/2), 65–79.
- Markard, Jochen & Raven, Rob & Truffer, Bernhard (2012) Sustainability transitions: An emerging field of research and its prospects. *Research Policy* 41 (6), 955–967.
- Massa, Ilmo (1993) *Hyvinvointivaltion ekologinen modernisaatio*. Teoksessa Olavi Riihinen (toim.) *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*. Suomen itsenäisyyden juhlarahasto SIT-RA. Helsinki: WSOY, 357–379.
- Matthies, Aila-Leena (1990) *Kapinasta muutoksen malliksi. Vaihtoehtoinen sosiaalityö Suomessa*. Juva: Hanki ja Jää.
- Matthies, Aila-Leena (1993) *Ekologinen lähestymistapa sosiaalityössä*. Teoksessa Riitta Granfelt, Harri Jokiranta, Synnöve Karvinen, Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola (toim.) *Monisärmäinen sosiaalityö*. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto. 231–255.
- Matthies, Aila-Leena & Närhi, Kati & Ward, Dave, toim. (2001) *The Eco-social approach in social work*. Jyväskylä: SoPhi: 127–152.
- Matthies, Aila-Leena & Närhi, Kati (toim.) (2016) *Ecosocial transition in society. Contribution of social work and social policy*. Oxford: Routledge.
- Mont, Oksana (2016) *The changing landscape of work time reduction: the past and the future*. Teoksessa Max Koch & Oksana Mont (toim.) *Sustainability and the Political Economy of Welfare*. London & New York: Routledge, 125–140.
- New economics foundation (2010) *21 hours. Why a shorter working week can help us all to flourish in the 21st century?* https://b3cdn.net/nefoundation/f49406d81b9ed9c977_p1m6ibgje.pdf Luettu 14.4.2016.
- Närhi, Kati (2004) *The eco-social approach in social work and the challenges to the expertise of social work*. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 243. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Närhi, Kati & Matthies, Aila-Leena (2016) *Conceptual and historical analysis of ecological social work*. Teoksessa Jennifer McKinnon & Margaret Alston (toim.) *Ecological social work: toward sustainability*. Houndmills, ENG: Palgrave Macmillan, 21–38.
- O’Higgins, Niall (2010) *The impact of the economic and financial crisis on youth employment: Measures for labour market recovery in the European union, Canada and the United States*. Employment sector. Employment Working Paper No. 70. Geneva: ILO.
- Opielka Michael (1985) *Die Ökologische Sozialpolitik*. Teoksessa Michael Opielka (toim.) *Die Ökosoziale Frage*. Frankfurt: Fischer Taschenbuch, 282–309.
- Peeters, Jef (2016) *Empowerment, resilience and social capital: building blocks for a sustainability transition*. Teoksessa Jennifer McKinnon & Margaret Alston (toim.) *Ecological Social Work: Towards Sustainability*. Hampshire: Palgrave, 197–217.
- Perkiö, Johanna ja Kajanoja, Jouko (2015) *Perustulo ja uusi työllisyyspolitiikka*. Teoksessa Mikko Jakonen & Tiina Silvas-ti (toim.) *Talouden uudet muodot*. Helsinki: Into-kustannus, 268–285.
- Raymaekers, Peter (2016) *Social impact assessment for social workers*. Teoksessa Jennifer McKinnon & Margaret Alston (toim.) *Ecological Social Work: Towards Sustainability*. Hampshire: Palgrave, 112–124.
- Rogers, Deborah S. & Duraiappah, Anantha K. & Antons, Daniela C. & Munoz, Pablo & Bai, Xuemei & Fragkias, Michail & Gutscher, Heinz (2012) *A vision for human well-being: transition to social sustainability*. *Current Opinion in Environmental Sustainability* 4, 61–73.
- Rotmans, Jan & Kemp, René & van Asselt,

- Marjolein (2001) More evolution than revolution: transition management in public policy. *Foresight* 3 (1), 15–31.
- Räikkönen, Timo (2016) Työtä luonnon ehdoilla? Resilienssijattelu ja kestävä työ. *Acta Universitatis Tamperensis* 2162. Tampere: Tampere University Press.
- Safarzyńska, Karolina & Frenken, Koen & van den Bergh, Jeroen (2012) Evolutionary theorizing and modeling of sustainability transitions. *Research Policy* 41 (6), 1011–1024.
- Schneider, François & Kallis, Giorgos & Martínez-Alier, Joan (2010) Crisis or opportunity? Economic degrowth for social equity and ecological sustainability. Introduction to this special issue. *Journal of Cleaner Production* 18, 511–518.
- Schor, Juliet (2010) Kestäviä arvoja tukeva työaika. Teoksessa Assadourian, Erik (toim.) *Maailman tila 2010. Kulutuskulttuurista kestävään elämäntapaan*. Helsinki: Gaudeamus, 132–137.
- Seyfang, Gill & Longhurst, Noel (2016) What influences the diffusion of grassroots innovations for sustainability? Investigating community currency niches. *Technology Analysis & Strategic Management* 28 (1), 1–23.
- Soininvaara Osmo (2007) *Vauraus ja aika*. Helsinki: Teos.
- Stamm, Ingo (2015) *Das Menschenrecht auf soziale Sicherheit. Das Menschenrecht auf soziale Sicherheit*. Konstanz: UVK.
- Standing, Guy (2009) *Work after Globalization: Building Occupational Citizenship*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Strauß, Susanne (2009) Ehrenamt in Deutschland und Großbritannien—Sprungbrett zurück auf den Arbeitsmarkt? *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 61(4), 647–670.
- Steffen, Will & Richardson, Katherine & Rockström, Johan & Cornell, Sarah E. & Fetzer, Ingo & Bennett, Elena M. & Biggs, Reinette & Carpenter, Stephen R. & de Vries, Wim & de Witt, Cynthia A. & Folke, Carl & Gerten, Dieter & Heinke, Jens & Mace, Georgina M. & Persson, Linn M. & Ramanathan, Veerabhadran & Reyers, Belinda & Sörlin, Sverker (2015) Planetary boundaries: Guiding human development on changing planet. *Science* 347 (6223), 736–737.
- Ulvila, Marko & Pasanen, Jarna (2010) *Vihreä Uusjako. Fossiilikapitalismista vapautteen*. Helsinki: Like & Vasemmistofoorumi.
- Unti, B. J. (2015) Job guarantee. Teoksessa Giacomo D’Alisa, Federico Demaria & Giorgos Kallis (toim.) *Degrowth. A Vocabulary for a new Era*. New York and London: Routledge, 172–177.
- Veldboer Lex & Kleinhans, Reinout & van Ham, Maarten (2015) Mandatory Volunteer Work as Fair Reciprocity for Unemployment and Social Benefits? Discussion paper serie IZA DP No. 9111. Institute for the Study of Labor. <http://ftp.iza.org/dp9111.pdf>. Luettu 6.9. 2016.
- Victor, Peter A. (2012) Growth, degrowth and climate change. A scenario analysis. *Ecological economics* 84, 206–212.
- Whitmarsh, Lorraine (2012) How useful is the Multi-Level Perspective for transport and sustainability research? *Journal of Transport Geography* 24, 483–487.